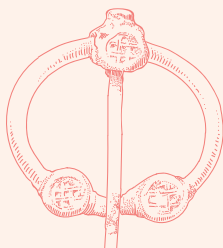

Med mennesketenner i setet

– kubbestolens arkeologi

KARI KLÆBOE ÅRRESTAD

Den blir i dag sett på som litt grotesk, kubbestolen i bygdeutstillingen på «Historisk Museum». Hva er det som gjør at skoleungdom gjerne utbryter «Æsj!» og trekker seg unna når de ser stolen, mens eldre nikker gjenkjennende og med et lite smil når de ser det samme? Hva gjør kubbestolen så unik, hvorfor er det slått inn mennesketenner i setet, og hvor gamle regner vi med at slike stoler egentlig er?

Kubbestolen fra Telemark

Kubbestolen i bygdeutstillingen er dyp rødbrun på farge, slitt i sete og rygg. Den har et utskåret bånd rundt sokkelen malt i en klar blå farge. Nederst på ryggen, mot setet, er det en liten utskåret trekant. Ryggen er ellers udekorert. Sokkelen er uthulet, og det er montert inn en seteplate over hullet, festet med jernnagler i sokkelen. Stolen er anslått å være fra 1800-tallet.

Stolene ble laget av en rundoval stamme gjerne med råtnende kjerneved slik at det var lettere å hule ut setet. Det var nødvendig for å unngå store sprekker. Flere stoler i museene har vært reparert for slike sprekker med jernnagler og beslag. I Norge var det vanlig å forme sokkelen i timeglassform samt dekorere med utskjæringer og forme ryggen slik at den lente svakt bakover, mens de svenske stolene gjerne er rette og kubbeformet.

I seteranden på denne stolen er det nedfelt mennesketenner i fordypninger i to rader, men lengst fremme i setefronten er det en enkel rad. Det er beskrevet at tennene i slike stoler ble

Fig. 1a og b | Kubbestol fra ukjent gård i Telemark, utstilt ved Universitetsmuseet i Bergen. Foto: Kari Årrestad, UiB.

Fig. 2 | På kubbestolen utstilt i Bygdeutstillingen sees raden med tenner i seteranden. Foto: Kari Årrestad, UiB.

slått ned i randen i selve kubben der det er stående treverk, og ikke i seteplaten, der veden vil være liggende. De ble slått ned i eksisterende sprekker, eller det ble laget en liten grop med en kniv.

Flere av tennene er sprukket, og det er også noen tomme hull. Disse ser ut til å være fylt igjen, for eksempel med bek, som også kan ha vært brukt som ekstra festemiddel. Tennene er godt festet. Det er en blanding av store og små jeksler, sidetenner og fortenner i stolen. I oppstillingsteksten heter det at melketenner eller syke tenner ble slått inn i stolen fordi man trodde at de ville bli kvitt eller forebygge tannpine, og at man trodde pinen ble overført til stolen og ikke overført til de andre tennene. Dette er også den vanligste forklaringen som gis i oversiktslitteratur og ved kjøp og salg av stoler som antikviteter.

I forbindelse med odontologihistoriker Kai Hunstadbråtens gjennomgang av stolmaterialet fra 1986 sier konservator Per Gjerder ved vårt museum at vi ved universitetsmuseet i alt har

åtte kubbestoler med tenner i setet, hvorav fem kommer fra Telemark, to fra Gudbrandsdalen og én fra ukjent sted. Vi har 26 kubbestoler totalt i samlingen.

Kubbestoler er kjent fra hele landet, men det ser ut til at det kan være en overvekt på Øst- og Sørøstlandet. Mange kommer fra Telemark og Vestfold. De eldste kubbestolene i norske museer kommer ofte fra Telemark, Numedal, Gudbrandsdal og Hallingdal. Det er også noen vi ikke kjenner opphavssted til. Den utstilte stolen i vårt museum kommer fra Telemark, men vi vet ikke nøyaktig hvor. Disse stolene var vanlig å finne på gårdene og i vanlige hjem på bygden. Det er i dag også en vanlig gjenstand å ha gjerne som en del av en antikk møblering i hytter og noen hjem, der stolen oftest står for seg selv ved peisen, i gangen eller et hjørne eller langs en vegg eller som utemøbel. Mange stoler er for salg i det norske antikvitetsmarkedet.

Kubbestoler lages fortsatt, men har vært i bruk over en lang periode. De gamle stolene vi finner bevart i dag, stammer oftest fra 17- og 1800-tallet. Den antatt eldste kubbestolen vi kjenner fra Norge, ble samlet inn til Nordiska Museet i Stock-

Fig. 3 | Kubbestol fra plassen Kasin under Kleppen i Hjørtal, Sauland i Telemark (nr. 7579a), innsamlet av Arthus Hazelius for Nordiska Museet i Stockholm. C14-datering tatt i 1938 viser at det innrissede årstallet 1571 trolig er riktig datering. Foto: Nordiska museet.

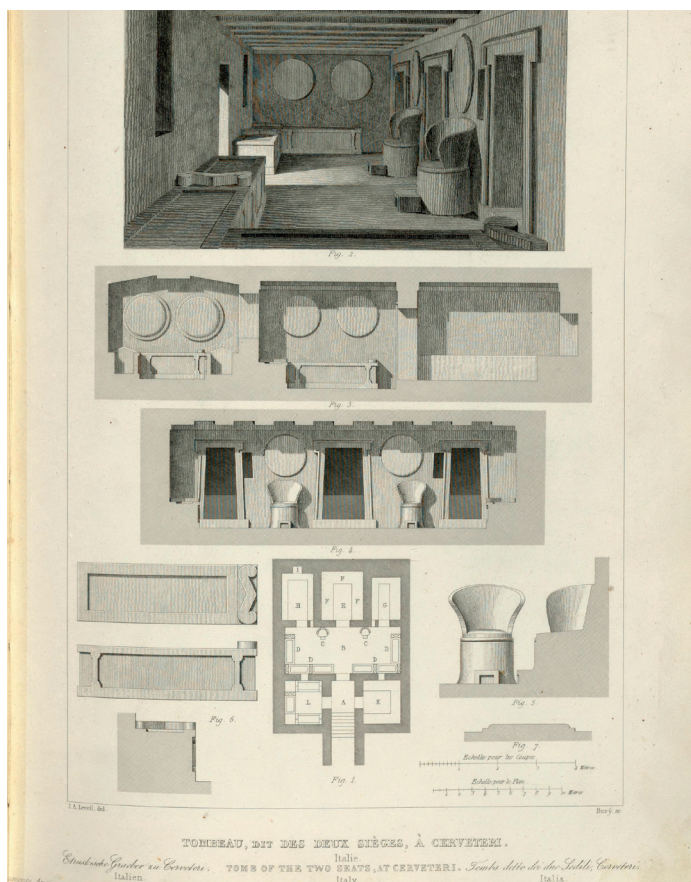
holm i 1875 av museumsdirektør Arthur Hazelius (fig. 3). Denne stolen skal vi komme tilbake til, fordi date- ringen på den skapte litt hodebry. I Sverige er det også vanlig med kubbestoler, men disse hadde oftest en mindre tildan- net form enn de norske. De har rett sokkel og rett rygg og er oftest umalt. Et særtrekk ved de norske stolene, slik som vår stol, er at de ofte har et dekorativt mønster rundt den lett innsnevrede sokkelen. Båndet gjør gjerne en liten knekk oppover bak mot ryggen og løper så videre på tvers av stol- ryggen. Dekoren på vår stol er to tynnere repformede staver som ligger inntil en bredere repstav. Repstaven er en vanlig dekorform i middelalder, altså før 1500-tallet.

Men hva er bakgrunnen for at man satte tenner i stolen? Hva er det med akkurat den type stol? Hvorfor satte man ikke tennene i et hvilket som helst annet møbel, og hvorfor satte man i det hele tatt tennene i et møbel?

Form med lange historisk røtter

Kubbestolens form går langt tilbake i tid. I 1907 karakteriserer

Fig. 4 | Stoler av stein i etruskisk gravkammer i Banditaccia kalt «Tomb Of The Shields And Chairs». Fra: Jules Gailhabaud: *Monuments anciens et modernes*. Bd. 1. Paris: Librairie de Firmin Didot frères, 1853. Foto: Artokoloro.

riksantikvar Harry Fett stolen som «en meget primitiv form for stol», og det er en beskrivelse flere andre kunst- og kulturvitere bruker. Med det mentes at formen har noe opprinnelig ved seg som ledet tankene til mye eldre former. Albert Steen, konservator ved Kunstindustrimuseet, er litt mer presis og sier at stolene har «en tradisjonell og begrenset form og derfor vanskelig lar seg datere». Han peker likevel på at de går tilbake til forhistorisk tid.

I etruskiske graver er det kjent slike stolformer fra ca. midten av 600-tallet f.Kr., som i Banditaccia-nekropolen i Tarquinia ved Cerveteri i Italia, der de er skåret ut i den myke tuffsteinen på stedet, en porøs bergart dannet av avsetning av vulkansk aske. Hos etruskerne er de også kjent i bronse. Den kanskje vakreste av dem alle og den klareste parallellen til den norske kubbestolen (fig. 4) er «tronen» fra Tomba Barberini i Palestrina, Italia som i dag står utstilt på Museo di Villa Giulia i Roma. En liknende stol fra samme sted står i British Museum. Begge (fig. 5) er i dag sterkt rekonstruerte. Stolene har stor likhet med og er trolig overføringer fra en enda eldre form i tre eller siv som for eksempel flettede kurvstoler, som er kjent langt tilbake i tid, og som er vanlig fortsatt i dag. (fig. 6)

De eldste bevarte kubbestolene er umalte og har gjerne enkle reformede utskjæringer. Fra ca. 1700-tallet fikk stolene rik akantusdekor, og etter hvert ble de også rosemalte. Den nevnte antatt eldste bevarte kubbestolen i Norge er en stol fra husmannsplassen Kasin under gården Kleppen i Hjartdal, Sauland i Telemark oppbevart i Nordiska Museet i Stockholm (fig.3). Den har utskåret fire dyr som griper i hverandre, og har vært sett i sammenheng med den yngste av vikingtidens gripedyrstiler (Sahlins stil 3). På stolryggen er det risset inn et årstall: 1571. Men den har vært datert til 800–1000 etter Kristus basert på disse utskjæringerne. I en artikkel fra 1938 forteller Bernhard Sahlén selv om denne stolen at den ble C14-datert på Sveriges Geochronologiske Institutt, og dateringen falt da til rundt reformasjonen, men med et konfidensintervall som gjør at den kan settes tilbake til 1300-tallet. Men 1571 er rimelig å anta er riktig datering. Så langt er dette likevel vår eldste kjente kubbestol.

Kubbestolen i sein vikingtid

Kubbestolens form går enda lenger tilbake i tid. I Skandinavia er det funnet flere små kubbestoler i sølv brukt som amuletter fra vikingtid (800–1050), noen i kvinnegraver. I Birka i Sverige er det funnet i alt tre slik amuletter. To amuletter er funnet i Föhlhagen på Gotland (fig.7) og stammer fra at depotfunn. Det er også funnet en slik amulett på Fyrkat,

Fig. 5 | Trone i preget bronseplate fra gravgodset i Barberini-graven fra Palestrina bevart i Villa Poniatowski datert til sein bronsealder og eldre jernalder. Faksimile fra «Der Orient und die frühgriechische Kunst, av Poulsen, Frederik, 1876- utgitt i 1912. Stolen er i dag restaurert og utstilt i det etruskiske museet i Roma.

Fig. 6 | Moderne kurvstol i rotting har form som går langt tilbake i tid. Foto Kari Klæboe Årrestad, UiB.

Fig. 7 | Amulett, kubbestol fra Föhlagen, Gotland.
Foto: Gabriel Hildebrand, 2013-06-26, SHMM.
CC.

Fig. 8 | Amulett, kubbestol fra Särpsborg, Østfold.
Foto: Kulturhistorisk museum, Oslo.

Hobro i Danmark samt en på Gravlev i Jylland. I Norge ble det funnet en vakker amulett formet som en kubbestol i Särpsborg i 2019 (museumsnummer C62189) (fig.8). Den er datert til vikingtid. I Agder er det også funnet en tønneformet stolamulett, trolig i sølv (foreløpig uten nummer). Begge de norske amulettene er funnet med metalldetektor. I Hedeby i Nord-Tyskland er det funnet små amuletter, en av bein og en i sølv. I forbindelse med undersøkelser på Gudme på Fyn i Danmark har Jessen og Majland gitt en samlet oversikt over stolformede anheng fra vikingtid i Skandinavia i sølv (16), bein (1), rav (2), gevir (1) og bronse (2), i alt er det 2021 kjent 22 stykker. I Danmark er det funnet 7, i Sverige 11, i Norge 2 og Nord-Tyskland 2. De definerer to hovedtyper miniatyrstoler, tønneformet og boksformet. Kubbestolamuletter tilhører kategorien boksformede miniatyrstoler.

Fagfolk diskuterer hvordan disse gjenstandene best skal forstås. Professor Neil Price ved Uppsala Universitet har i boka *The Viking Way* gjennomgått et stort materiale fra vikingtid med særlig blikk på magi og tenkemåte. Han mener at de er så sterkt ladede magiske symboler at de må tolkes som å være knyttet til det overnaturlige. Han mener videre at når disse sees sammen med det øvrige funninventaret i gravene, er det enda sterkere grunn til å se på dem som å høre til det som kalles «volvens tro».

I en analyse fra 2018 har Ronja Samuelson gjennomgått fire kvinnegraver fra Birka med et spesielt inventar, og hun finner at alle de fire kvinnene kan ha hatt en rolle i aktiviteter knyttet til Odin-dyrkelse. Bo Jensen mener at disse kubbestolamulettene kan tolkes som tidlig kristne symboler på grunn av sin datering til brytningstiden mellom hedensk og kristen tid.

Hvem var volven?

Fra sagalitteraturen kjenner vi fra Eirik Raudes saga at «volven» Torbjørg kom til Herjolvsnes, og at hun, som skikken var, ble gitt en god mottakelse, ved at det ble gjort i stand høysete til henne. Volven Torbjørg var spåkvinne og ble kalt «Lille-volven». På Herjolvsnes skulle hun spå om fremtiden.

Torkel byder Spaakvinden til sig, og man gjorde istand god Modtagelse, som Skik var, naar man skulde have en sliig Kvinde til Gjest. Der blev reist et Høisæde til hende, og lagt Hynder paa det; deri skulde det være Hønsfjær.

Eirik Raudes Saga, Heimskringla

Seid, seiðr, er en form for trolldomskunst for å spå om frem-

tiden, fjerne onde krefter, eller motsatt, å ta livet av noen, påføre sykdom eller ulykke, og påføre eller forsterke galskap. Seid var noe som i utgangspunktet bare kvinner ble innviet i, og det var sett på som umandig å drive med det. Volven var en kultleder som drev med seid.

Odin var en allmektig konge og krigernes gud, og også guden for magi og trolldomskunst og spådom, noe som i utgangspunktet var en kvinnelig aktivitet. Fra Sanda på Gotland viser en bildestein fra vikingtid to skikkelser sittende på kubbestoler. Den avbildede scenen er av noen tolket som å vise presentasjon av offergaver til Odin. Denne fremstillingen er et godt bilde på selve bruken av stol i en rituell sammenheng. Stol og sete i rituell sammenheng knyttes til makt og innflytelse, men også rituell innflytelse, som i historien om volven Torbjørg over.

I gravene på Birka og Fyrkat er det funnet kubbestolamuletter festet på et halskjede (fig.10) der det også er flere andre amuletter og perler bundet sammen av sølvstreng. Gravene er tolket som volvegraver basert på totaliteten av innholdet. I Norge er en av båtgravene ved Kaupang ved Larvik, dronninggraven ved Oseberg og Gauseldronningens grav også tolket som graver for seidkvinner. I disse er det ikke funnet stolamuletter.

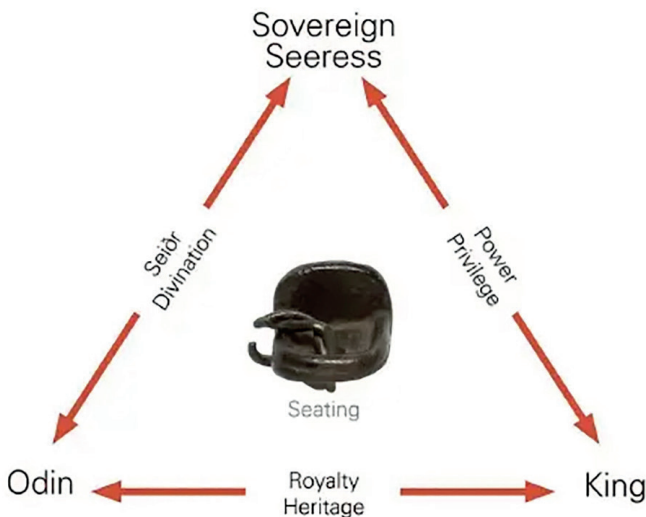

Fig. 9 | Illustrasjon av forholdet mellom seidkvinne («Sovereign Seeress»), Odin og konge («King») og mulige funksjonelle koblinger mellom disse karakterene. Grafikk: M.D. Jessen og M.L. Bendtsen, Nationalmuseet, København.

Fig. 10 | Anheng fra Birka og Fyrkat i bruk. I Birka er anhenget festet til et smykke, mens i Fyrkat er det del av et komplekst belte (etter Hayo Vieck 2002 i: *Zwei Amulettbilder als Zeugnisse des ausgehenden Heidentums in Haithabu* Das archäologische Fundmaterial VII, 34: 9-67, Wachholtz, Neumünster, 2002).

Et liknende halskjede som det fra Birka og Fyrkat ble blant annet funnet på Trå i Granvin med tre amuletter på kjedet (fig.11). Ingen av dem var formet som kubbestol, men smykket i seg selv har en datering og en kontekst som er svært lik dem fra Birka og Fyrkat. Det er en oppkveilet orm med tydelig formet hode, en ring med tilspisset sølvstykke festet på og en flathamret ring festet direkte på kjedet. I tillegg er det festet tvunnede sølvringer til hovedkjedet på tre ulike steder. Konservator Sigrid Kaland ved vårt museum i Bergen har tolket graven som en grav for en spesiell kvinne knyttet til kultutøvelse, og hun bruker begrepet *gydje* om denne kvinne-rollen, som er en prestinne og utøver av ritualer knyttet til fest og sammenkomster.

I Norge er det så langt ikke funnet kubbestolamuletter nedlagt i graver. De to funnene av slike amuletter fra Sarpsborg og Agder nevnt over er begge løsfunn gjort med metalldektektor. Kamilla R. Majland gikk igjennom alle stolanheng fra Skandinavia i 2020. Hun fant at disse anhengene er sterkt knyttet til det kvinnelige, men da til en kvinnelig brukssfære, ettersom de viser spor av omfattende bruk. Siden stolen knyttet til kongelige privilegier, og i vikingtid også til Odin-dyrkelse, ser hun disse miniatyrene som uttrykk for en triangulering mellom karakterene seidkvinne, Odin og konge. Slik er de det materielle uttrykket for den sittende, regjerende seidkvinne – «seated, sovereign Seeress», - som vist på fig.9.

Folketroen, treets magi og animisme

De store, grove kubbestolene gir assosiasjon til treet. Trær og vekster har vært knyttet til fruktbarhet og til god vekst og frodighet. Fra vikingtidens trosverden vet vi at man mente treet hadde helende og magiske egenskaper. Yggdrasil var den hellige asken som vokste i sentrum av det norrøne kosmos, der de ni verdenene ble holdt sammen av dets greiner: Midgard, Asgard, Vanaheim, Jotunheim, Niflheim, Muspelheim, Alfheim, Nidavellir/Svartalfheim og Hel. Norrøn mytologi sier også at de to første menneskene, Ask og Embla, ble skapt av hvert sitt tre.

I historisk tid har trær også inngått i trosverdenen. I folketroen er det store, ruvende tuntreet viktig. Det ble gjerne kalt vettetret, tussetret, tussebjørk eller vettebjørk. Det var et tre med særlig betydning for gården, der man gjerne også ofret ved spesielle anledninger. Et vettetret beskyttet mot ulykker og sykdom. Et uskadet tuntre ville beskytte gården. Troen på at treet har hatt påvirkning på grøden og skjebnen, har holdt seg langt opp i tid.

Folkeminnegranskere forteller at kubbestolen var knyttet til gjenfødelse, fruktbarhet og elskovsspådommer i nyere tid. Troen på at gjenstander, steder eller vesener har en egen spirituell kraft, kalles animisme, egentlig at de har «animus», som på latin betyr «ånd» eller «sjel». Som eksempel på dette skal vi her se på medisiner og tannlege Ingjald Reichborn-Kjennerud (1865–1949), som skrev flere bøker om trolldomsmedisin. Han sier at flere steder i landet var det en tradisjon med å kle ut stoler, en skikk kalt «kle julestolen» eller «kle opp julestol». Ritualer har svært mange varianter og utføres helt eller delvis. Målet er å få vite med hvem og når man blir gift. I Telemark var det kubbestolen som ble kledd på. Gutter kler jenteklær på stolen og jenter kler gutteklær på stolen. Drikke som brennevin, øl, melk eller vann ble satt frem ved høyseteenden, og her setter den som vil bli spådd, seg og stirrer på den utklede stolen. Det kalles «å sitja glumsnotti». Ved å gjennomføre ritualene får man så vite hvem ens tilkomne blir. Ritualer knytter Reichborn-Kjennerud til middelalder eller vikingtid, da høysetet var husbondens plass. Stolen kunne ha utskårne gudebilder, eller det ble satt opp en husgud på husbondens plass.

Melketenner og tannfelling i folketroen

Tradisjonen knyttet til tannfelling som å slå dem inn i kubbestoler, stikke dem inn i husveggen, kaste dem til musene eller

Fig. 11 | Kvinnesmykke fra Trå, Granvin i Hardanger (B 6657 c). Funnet i kvinnegrav i gravhaug. Foto: Svein Skare, Universitetsmuseet i Bergen.

Fig. 12 | En liten kubbestol fra Hallingdal datert til 1700-tallet. Den har en enkelt rad barnetenner, mellom 17 og 20 tenner, som tilsvarer antall felte melketenner til ett barn. Stolen ble solgt som antikvitert i Hallingdal på 1980-tallet og i Os i 2022. Foto: Kari Klæboe Årrestad.

til ilden i grua har en langt videre betydning enn bare å være til dekor på møbelet eller å bli kvitt dem. I flere kulturer har negler, hår, tenner og annet blitt gitt en egen kraft som gjør man kan utføre magi på andre personer, eller oppnå beskyttelse mot dyr som bjørn eller andre rovdyr.

Felling av melketenner er en spesiell begivenhet, selvfølgelig for barnet som mister tannen, men også i mange kulturer i verden og opp igjennom historien. Mens negler og hår vokser ut igjen, kommer det noe helt nytt der melketannen har vært. Slik er det ikke med noe annet på menneskekroppen. Det har gjort at man mange steder i verden har tillagt tannfelling og selve melketannen en spesiell betydning, og den har blitt en del av en rituell praksis.

I eldre tid knyttet det seg sterk tro til forbindelsen mellom kroppen og sjelen. Deler av kroppen som hår, negler og tenner måtte håndteres på riktig måte for å ikke utsette seg for mulig fare dersom delene falt i gale hender. Når melketannen var felt eller en vond tann var trukket ut, skulle man kvitte seg med tanna på et eller annet vis. Hvis den felte tanna var en melketann, skulle den i mange kulturer gis til en skikkelse man stolte på. Hvem det har vært, har variert fra land til land, og fra sted til sted.

Ifølge Edda, som ble skrevet på 1200-tallet, skal barn i vikingtid ha fått betaling for melketennene sine, og det skulle bringe lykke å bære barnetenner i snor om halsen når man deltok i slag. Dette er kanskje en forløper for dagens tannfe. I Norge i dag gis kanskje tannen til tannfeen ved at tannen legges under hodeputen eller i et glass, og om morgenen, når barnet våkner, er tannen blitt til en mynt – tannfeen har vært på besøk. Undersøkelser utført av Anne Birgitta Rooth kan tyde på at dette er en tradisjon som er hentet tilbake hit fra moderne amerikansk kultur.

Går vi lenger tilbake i tid, kjenner vi fra mange steder i landet til at tannen skulle gis til en mus. Barnet som hadde mistet tannen, skulle si en magisk formel: «Mus, mus, gi meg ei beintann for ei gulltann.» Formularet er likt over store geografiske områder. Sissel Cournier forteller at i Vefsn i Nordland var regla slik:

*Mus, mus, minne
vil du gi meg ei beintann
skal eg gi deg ei gulltann*

Fra Vefsn, Nordland

Også i Sveits fantes et liknende vers som sa at tannen skulle gis til en mus:

*Müseli, müseli, nimm de Zah
Gim mer en schöne goldige dra,
Frei en schöe wisse
Ass ech's Brot cha bisse*

Sveits

Fra Sverige forteller Anna Birgitta Rooth i 1982 at tannen gis til vetten Lokke med en liknende formel. I overleveringer om vetten Lokke har denne hatt mange ulike former og egenskaper. Allerede i 1908 sier Aksel Olrik at tradisjonen med å gi tannen til Lokke/Lokje finnes i Sverige og i de sørlige delene av Norge, særlig Telemark.

Denne vetten forekommer i mange ulike former i ulike folkeoverleveringer. I Sverige er Lokke en edderkopp, i Danmark kan det være et luftfenomen, og noen steder i Sverige og Sør-Norge kan den være knyttet til ilden. Root mener likevel at alle disse formene av Lokke eller Loki i disse tradisjonene er den samme som Loke i mytologien. Rooth har gjennomgått mange kilder, har intervjuet bredt og gjengitt resultatene fra store deler av verden. Hun fant at man hadde tradisjon for slik ofring av melketenner veldig mange steder. I sitt materiale finner hun at i Europa gis tenner oftest til en mus, men rotte, ekorn, rev og ulv forekommer også. Hun fant at tenner

Fig. 13 | Bildestein fra Sanda, Gotland. Steinen viser Valhalla, Odin, Frigg og en stor and, Frigg sitter på en kubbestol til venstre. Foto: Statens Historisk Museum. CC BY-SA 2.

Fig. 14 | Adam og Eva etter utdrivelsen (etter syndefallet). Del av kortaket fra Ål stavkirke, Hallingdal, Buskerud C11707. Ca. 1275–1300. Foto: Eirik Irgens Johansen Lisens: CC BY-SA 4.0.

Fig. 15 | Figurer fra 1200–1300-tallet på kapitélbånd i Källunge kyrka på Gotland. Den ene figuren har struthette og sitter med et dyr i hendene på det som likner en kubbestol. Foto: Av Own work – Eget verk, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=5253151>

ble kastet inn bak ildstedet eller inn i ilden, slått inn i veggen eller kastet opp i luften mot solen. I deler av Norge ble de altså slått inn i kubbestolen.

Kubbestolen og kristendommen

I de kristne kontekstene er kubbestolen fortsatt i bruk til tross for at den på mange måter var et uttrykk fra før-kristen tid. Man skulle kanskje forventet at den mistet sin betydning, men vi ser den fortsatt i tiden etter reformasjonen som et viktig innslag i hjemmene og i inventaret i kirkene. Vi har flere eksempler på kubbestoler som møbel i kirker. Avbildningene i kortaket fra Ål stavkirke i Hallingdal er fra ca. år 1300 (fig.14). Der sees Eva sittende på en kubbestol mens hun spinner med en håndtein og Adam dyrker jorden. Taket ble tatt ned sammen med hele kirken i 1880 og er nå utstilt ved Kulturhistorisk museum (KHM) i Oslo. På et kapitélbånd i Källunge kyrka på Gotland sees figurer utskåret på 12–1300-tallet, hvorav én sitter på en kubbestol med et dyr i hendene. I begge disse tilfellene er stolen hentet inn i en kristen (fig.15) religiøs sammenheng. Ser vi igjen på triangulasjonsmodellen til Jessen og Majland, er både tro, makt og skjebne nå tatt hånd om i det kristne. Men i noen bygder på Øst- og Sørøstlandet velger man likevel fortsatt å ofre sine barnetenner og verketenner til stolen. Dette er et uttrykk for tradisjon. Det ble godt illustrert da stolen med gripedyrutskjæring fra Kasin ble solgt til Nordiska Museet i 1875. Eierne av stolen forklarte da at den siste tannen var blitt satt inn 20 år tidligere, altså rundt 1855, og at hans foreldre hadde vært nøye med å følge den gamle skikken. En skikk eller en tradisjon kan ikke nødvendigvis forklares, men er altså viktig likevel.

Hvordan kan vi så forstå den vakre men litt groteske, gamle stolen som står utstilt på museet, og som gjerne får et lite grøss fra forbigående? Vi har sett at stolene har lange historiske linjer, og at tradisjonen med å slå inn tenner i dem er knyttet til troen på gjenfødelse og at man gjennom ulike ritualer kan sikre god fruktbarhet. Det at barn feller melketenner, og at det så dukker opp en helt ny tann på samme sted, er et kraftfullt bilde på gjenfødelse. Vi har sett hvordan det er nærmest universelt å gi dette en spesiell rituell oppmerksomhet. At ofringen skjer i fysiske gjenstander, bunner i en tro på at gjenstander har ånd eller sjel og fungerer som medium for kontakt mot gudeverdene, en tro religionsvitenskapen kaller animisme.

Det er ulike måter å se på slike lange tradisjoner på. Noen av oss ser bruddstykker av en sammenheng, andre ser et nytt uttrykk for en opprinnelig idé, mens andre igjen ser eventu-

KILDER

elle likheter som rene tilfeldigheter. Kanskje er forklaringer å finne nettopp i skjæringspunktet mellom disse synene. Vi sitter i dag igjen med vakre, praktiske og eksotiske gjenstander som kan strekke seg tilbake i tid minst til 1500-tallet, og det lages fortsatt kubbestoler. En del av verdien ved dem er nettopp de lange historiske linjene. At det er sider ved dem som er mer skjult og utilgjengelige, øker bare opplevelsesgledden ved dem.

- Bernhard Rostad, Stephan Tschudi-Madsen: Norsk antikviteter fra bygd og by. Aschehoug. Oslo 1998.
- Peter Anker, Thorvald Krohn-Hansen, Lauritz Opstad: Norske møbler i fortid og nåtid. Vestlandske kunstindustrimuseum, Bergen. John Grieg AS. Bergen 1968.
- Harry Fett: Gamle norske hjem. Hus og bohava Norsk Folkemuseum 1906.
<https://www.nb.no/nbsok/nb/3a697828b6844006d88628a2c-8b7e03c?index=1#3>
- Harry Fett: Bænk og stol i Norge. Norsk Folkemuseum. 1907.
<https://www.nb.no/nbsok/nb/a1f4ff5ac2b334e8f5e586c01f1ed-21b?index=1#7>
- Sissel M. Courner: Oftringen av den første felte melketanna. Tannlegetidende.no. 2003.
https://www.tannlegetidende.no/journal/2003/9/dnrt-65581/Oftringen_av_den_f%C3%B8rs%C2%ADte_felte_melketanna
- Kai Hunstadbråten: Tenner og tannverk i norsk folketro, Det norske medicinske Selskab, Oslo 1986.
<https://www.nb.no/items/28a1a11cccaaf6d0fb61e19b678d-92b?page=11&searchText=Kai%20Hunstadbr%C3%A-5ten:%20Tenner%20og%20tannverk%20i%20norsk%20folketro%C2%BB>
- Axel Olrik: Loke i nyere folkeoverlevering. Danske Studier, 1908, s. 193-207, København 1908
https://heimskringla.no/wiki/Loke_i_nyere_folkeoverlevering
[https://heimskringla.no/wiki/Loke_i_nyere_folkeoverlevering_\(De_vestlige_nybygder\)](https://heimskringla.no/wiki/Loke_i_nyere_folkeoverlevering_(De_vestlige_nybygder))
- Mari Kollandsrud: Tuntreet. Byggekunst nr. 6 1976 s. 172.
<https://www.nb.no/items/50cd87eb7e611ad7014490e-f47fc118c?page=21&searchText=Byggekunst%20Tuntreet%20Mari%20Kollandsrud>
- Reichborn-Kjennerud, Ingrid: Lægerådene i den eldre Edda. Oslo 1922. <https://www.nb.no/items/c63a0934d8e550a-5de5cd10046b71540?page=0&searchText=l%C3%A-6ger%C3%A5dene%20i%20den%20eldre%20edda>
- Ebba Hult De Geer og Sune Linquist: Kubbstolen från Sauland. Fataburen 1939. Nordiska Museet, Stockholm. 1939. <http://nordiskamuseet.diva-portal.org/smash/get/diva2:1235420/FULLTEXT01.pdf>

- Bernhard Salin: En arkeologisk bagatell. Med 22 fig. s. 63-75. Fornännen 1916. <http://raa.diva-portal.org/smash/get/diva2:1226622/FULLTEXT01.pdf>
- smow Blog: A World of Vernacular Furniture: The kubbestol/kubbstol. 2002–2022. <https://www.smow.com/blog/2021/01/a-world-of-vernacular-furniture-the-kubbestol-kubbstol/>
- Lotta Fernstål: Sejdhällen – en biljett till världen. <https://historiska.se/upptack-historien/artikel/sejdhallen-en-biljett-till-varlden/>
- Eirik Raudes saga. Heimskringla. http://www.heimskringla.no/wiki/Sagaen_om_Vinland
- The seeresses of the Viking period. Naturhistorisk Museum, Danmark.
<https://en.natmus.dk/historical-knowledge/denmark/prehistoric-period-until-1050-ad/the-viking-age/religion-magic-de-ath-and-rituals/viking-seeresses/>
- Frans Arne Stylegard: Maktens sete. Arkeologi i nord. <http://arkeologi.blogspot.com/2008/12/maktens-sete.html>
- Norges metalløkerforening: Kubbestol amulett. 2019. Finner: Thomas Bjørnerud.
<https://nmf.nu/museum/funn/gjenstander/gjenstander-for-1537/kubbestol-amulett/>
- Norges metalløkerforening: Tronstol amulett. 2020. <https://nmf.nu/museum/funn/gjenstander/gjenstander-for-1537/tronstol-amulett/>
- Ronja Samuelsson: Gåtan om halsbanden. En studie om kvinnor och religjion i den vikingtida staden Birka: 2018. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1215526/FULLTEXT01.pdf>
- Price, Neil: The Viking Way: Magic and Mind in Late Iron Age Scandinavia. Second edition. 2019. Oxbow books.
- Mads Dengso Jessen og Kamilla Ramsøe Majland: The sovereign seeress – on the use and meaning of a Viking Age chairpendant from Gudme, Denmark. In Danish Journal of Archeology 2021, vol. 10, 1-23. København. <https://doi.org/10.7146/dja.v10i0.122229>
- Kari Klæboe Aarrestad, seniorrådgiver